

Nét đẹp trong kiến trúc tháp Chăm

Việt Nam là một trong những quốc gia có nền văn hóa đa dạng bởi sự góp mặt của 54 dân tộc anh em sinh sống trong cộng đồng các dân tộc Việt Nam. Đặc biệt, trong kho tàng các di tích lịch sử và văn hóa của đất nước thì các tháp Chăm có một chỗ đứng nhất định. Qua hàng trăm, hàng ngàn năm, các ngôi tháp vẫn còn đó với một vẻ đẹp độc đáo.

Là những công trình tôn giáo tín ngưỡng dùng để thờ cúng các vị thần hoặc các vị vua được tôn lên làm thần, nên các tháp Chăm thường được đặt tại các vị trí cao như: gò, đồi, hoặc đặt trên núi, theo tín ngưỡng tâm linh của dân tộc Chăm, tạo cảm giác hoành tráng và tôn nghiêm. Cho đến nay, đã có nhiều nhà nghiên cứu say mê bởi vẻ đẹp và cả bí ẩn của tháp Chăm mà vẫn chưa được lý giải trọn vẹn. Tháp Chăm vẫn đứng đó với biết bao huyền thoại.

Về nghệ thuật cổ truyền, dân tộc Chăm đã góp vào kho báu nghệ thuật Việt Nam nhiều thành tựu lớn lao rất đặc sắc, nhất là kiến trúc và điêu khắc. Hệ thống tháp và tượng Chăm xứng đáng được xem là di sản văn hóa thế giới. Nếu xếp đặt nghệ thuật kiến trúc tháp Chăm theo lịch trình phát triển thì tháp Chăm có lịch sử phát triển liên tục khá dài từ đầu thế kỷ thứ IX với các tháp Phú Hải, Hoà Lai, đến thế kỷ XVI với tháp Pôrômê. Trong 8 thế kỷ đó, người Chăm đã xây dựng không biết bao nhiêu đền tháp. Tuy vậy, các tháp Chăm nằm rải rác suốt từ Quảng Nam - Đà Nẵng tới Ninh Thuận, Bình Thuận vẫn là những viên ngọc quý của nền kiến trúc cổ Việt Nam và Đông Nam Á.

Vào những năm 80 của thế kỷ 20, các nhà khoa học Việt Nam và Ba Lan đã cứu chữa cho những tháp Chăm ở Quảng Nam, Khánh Hoà, Ninh Thuận, Bình Định. Nhiều tháp đã kịp thời cứu chữa để chống sự xuống cấp nhanh chóng. Về kiến trúc và điêu khắc Chăm, trong thời kỳ kháng chiến chống Pháp, chống Mỹ, bom đạn của giặc đã phá huỷ những công trình kiến trúc Chăm rất nặng nề. Cho đến hôm nay, chúng ta còn khoảng 19 địa điểm có di tích kiến trúc Chăm với khoảng chừng 40 cây tháp. Những tháp Chăm đều có bình đồ là hình vuông, có 4 cửa ở 4 phía nhưng chỉ có phía Đông mới là cửa chính có lối ra vào, có hành lang, tiền sảnh chạy dài phía trước, còn 3 phía bên là cửa giả. Những ngọn tháp vươn cao lên tựa như một linh ga để trên quả đồi là Yoni, tượng trưng cho sự đủ, đầy của tạo hóa.

Tháp Pôklongiarai được xây trên đỉnh Đồi Trầu, cách thị xã Phan Rang chừng 3 km về phía Tây Bắc. Tổng thể kiến trúc xưa gồm 5 tháp, nay còn 3 tháp là tháp Cổng, tháp Lửa và tháp Chính. Tháp Chính là tháp lớn nhất, cao hơn 21m, mỗi cạnh dài 10m, gồm 4 tầng lên cao thu nhỏ dần rồi tận cùng bằng một linh ga đá. Các mặt của 4 tầng đều có vòm cửa. Quanh thân tháp được trang trí rất khéo léo. Người xưa đục gọt gạch thành những băng hoa kỷ hà, những dải cánh sen, những đường uốn lượn vui mắt quanh các ô cửa, tạo thành những vòng hào quang toả sáng. Ngoài tượng các thần phương hướng, tháp còn có tượng bò, dê và đặc biệt có tượng thần Siva ở mí cửa ra vào. Khu tháp được xây dựng để tưởng nhớ vị vua Pôklongiarai, một vị vua đã có công trong việc dẫn thủy, hạ điền của địa phương.

Ở tháp Hoà Lai có mặt bằng hình chữ nhật. Các cạnh trước, cạnh sau dài khoảng 8m, cao 10m. Mặt chính của ngôi tháp được đặt ở phía Đông, nhưng 2 mặt bên cũng đều có trở cửa ra vào để đón ánh sáng. Có thể nói, ngôi tháp Hoà Lai là những kiến trúc thành công nhất của phong cách với khối thân hình lập thể mạnh mẽ, bên trên là hệ thống cổ điển của các tầng nhỏ dần. Tuy nhiên, tháp trang trí giới hạn ở các chỗ khung cửa và các cột ốp, các đường diềm nhấn ở các tầng. Phong cách trang trí vừa nhấn mạnh, tổ điểm cho các cấu trúc đỡ, vừa phô bày ra một thị hiếu hoàn hảo. Yếu tố tiêu biểu của tháp Chăm là các vòm cửa nhiều múi tròn trùn lên các cửa thật, cửa giả và các khảm. Tuy có vai trò như trần nhà, vòm cửa của tháp Chăm uốn cong, các vành được trang trí bằng các hình cuốn. Các cột ở khung cửa hình bát giác bằng sa thạch được trang trí bằng một đường gờ nặng nề ở giữa. Các trụ ốp được tô điểm bằng các hình lá uốn cong, ở giữa là các hình thực vật. Trong đó, hình người đắp nổi, gọi đến chủ đề ở bệ đá Mỹ Sơn. Tất cả tạo cho tháp Hoà Lai một vẻ đẹp trang trọng và tươi mát.

Nếu tính hoành tráng và đường bệ được bộc lộ ra bằng sự nhịp nhàng của những cột vách, thì những băng trang trí với những hoạ tiết xum xuê, đôi khi rối rắm lại sản sinh ra một kiểu cửa vòm mạnh và sống động. Cả 2 xu thế đó ở tháp Chăm hoà vào nhau trong sự cân đối và tiết độ, tạo cho tháp Chăm vừa vững chắc, vừa cao quý và cổ kính. Tháp Pôrômê là ngôi tháp được xây dựng khá muộn, tháp được xây dựng trên một quả đồi cao chừng 50m thuộc làng Hâu Sanh, xã Phước Hữu, huyện Ninh Phước, tỉnh Ninh Thuận. Khu tháp này có 3 ngọn tháp nhưng nay chỉ còn một cây tháp chính thờ Pôrômê, còn tháp phụ phía sau thờ Hoàng hậu và tháp bên phải thờ thần Hoả đã bị huỷ hoại hoàn toàn. Tháp chính Pôrômê về bố cục và hình dáng giống tháp Pôklongiarai nhưng nhỏ hơn một chút, cao chừng 18m, cạnh chân dưới 8m, các đường gờ ngang và cột ốp dọc ít hơn, các tượng gắn với tháp chỉ có ở hai tầng dưới. Theo các cụ già ở đây truyền lại rằng, tháp này vốn của Po Mun Taha là bố vợ của Pôrômê. Sau này Pôrômê được bố vợ

truyền ngôi nhờ có nhiều công và được thờ trong tháp này.

Theo quá trình biến động của lịch sử, người Chăm không thường xuyên đến các tháp Chăm nữa nhưng trong tâm thức của họ ai nấy đều rất tự hào, nhất là khi có điều kiện vẫn tổ chức đi lễ các tháp (đặc biệt đi lễ tháp mẹ Po Nưga ở Nha Trang) như một cuộc hành hương về đất Mẹ, về cội nguồn.

Từ những thế kỷ trước công nguyên, đồng thời với văn hóa Đông Sơn của người Việt cổ ở Bắc Bộ và Bắc Trung bộ, thì trên dải ven biển miền Trung nổi lên văn hóa Sa Huỳnh. Nền văn hóa này vừa có mối quan hệ với văn hóa Đông Sơn, vừa có mối quan hệ văn hóa kim khí ở vùng Đông Nam Á.

Từ toàn cảnh tháp Chăm và dừng lại ở một số khu tháp tiêu biểu, có thể thấy, tháp Chăm là một loại kiến trúc tôn giáo, được xây dựng thành từng cụm, thường hướng phía Đông, nơi mặt trời mọc để xua tan đêm tối, làm chỗ dựa tinh thần của người Chăm, đồng thời gọi về cộng đồng Mã Lai - Đa đảo, là tiền đề tạo nên sự hoành tráng cho kiến trúc của những cư dân vùng biển cả. Trong mỗi cụm kiến trúc có một tháp chính và một số tháp phụ bao quanh, bố cục theo nguyên tắc hướng tâm, cho thấy nghệ thuật kiến trúc và điêu khắc của dân tộc Chăm đã góp phần không nhỏ vào kho báu nghệ thuật Việt Nam nhiều thành tựu lớn lao.